

ใบความรู้ที่ ๑.๑ เรื่อง สำนวนของไทย
หน่วยการเรียนรู้ที่ ๒ เรื่อง ชัดเกลาคความติดด้วยคำคม
แผนการจัดการเรียนรู้ที่ ๑ เรื่อง สำนวนของไทย
รายวิชา ภาษาไทย๑ รหัสวิชา ท๒๑๑๐๑ ภาคเรียนที่ ๑ ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๑

สุภาษิต หมายถึง ถ้อยคำที่เป็นคติเตือนใจ มีจุดมุ่งหมายเพื่อสอนให้ละเว้นหรือให้ปฏิบัติ มักมีคำว่า *อย่าให้* อยู่ในถ้อยคำนั้นด้วย การสอนนั้นอาจเป็นการสอนตรง ๆ หรือสอนด้วยความหมายที่แฝงไว้ให้ ขบคิด ซึ่งต้องแปลความหมายของถ้อยคำนั้นเพื่อให้ทราบ เรื่องที่ต้องการสอน ถ้อยคำที่เป็นสุภาษิตมักใช้คำสั้น ๆ กระทัดรัด กินใจ อาจมีสัมผัสคล้องจอง หรือใช้คำที่แปลกชวนให้สะดุดใจ และให้คิดตีความ สุภาษิตของไทยจึงมักมีลักษณะเป็นสำนวน

สุภาษิตที่ใช้กันในสังคมไทย เป็นคำสอนที่คัดมาจากคำสอนในศาสนา ถ้อยคำที่โบราณจารย์กล่าวไว้ ซึ่งมักรวบรวมไว้หรือปรากฏในวรรณคดีเรื่องต่าง ๆ เช่น สุภาษิตพระร่วง อิศรญาณภาษิต สุภาษิตสอนหญิง เพลงยาวถวายโอวาท โคลงโลกนิติ ฯลฯ

ข้อความที่เป็นสุภาษิตในสังคมไทยอาจนำมาจากธรรมเนียมในศาสนาจากการอ้างอิงธรรมชาติหรือสิ่งต่าง ๆ รอบตัวหรือจากการเปรียบเทียบกิจกรรมที่คนเรากระทำอยู่ตามปกติ

๑. สุภาษิตที่มาจากคำสอนในศาสนา เช่น

อตตา ทิ อตตโน นาโถ	ตนเป็นที่พึ่งแห่งตน
ปมาโท มจฺจุโน ปทํ	ความประมาทเป็นหนทางแห่งความตาย
อเวเรน จ สมฺมมฺนติ	เวรทั้งหลายระงับได้ด้วยใจไม่จองเวร
กฺลฺยาณการี กฺลฺยาณํ	ทำดีได้ดี
ปาปการี จ ปาปํ	ทำชั่วได้ชั่ว
อกฺโกธเณ ชิเน โภจํ	พึงชนะความโกรธด้วยความไม่โกรธ

๒. สุภาษิตที่เป็นคำกล่าวของโบราณจารย์ เช่น

ตักน้ำใส่กะโหลก ชะงักดูเงา สอนให้รู้จักตนเองรู้ความสามารถ และสถานะของตนว่าเหมาะสมหรือสมควรทำสิ่งใดสิ่งหนึ่งหรือไม่

น้ำขึ้นให้รีบตัก สอนให้รีบทำเมื่อมีโอกาสดี

น้ำขุ่นไว้ใส น้ำใสไว้ขุ่น สอนให้เก็บความขุ่นเคืองหรือความไม่พอใจไว้ในใจภายนอก ให้ยิ้มแย้ม

น้ำเชี่ยวอย่าขวางเรือ สอนว่าอย่าไปค้านหรือขัดขวางคนที่กำลังโกรธหรือผู้ที่กำลังมีอำนาจ เพราะเมื่อทำแล้วจะเป็นอันตรายแก่ตัวเอง

ปลูกเรือนตามใจผู้อยู่ ผู้ก่อกำตามใจผู้นอน สอนให้ทำตามความพอใจของผู้ที่จะได้รับประโยชน์นั้นโดยตรง

แพ้เป็นพระ ชนะเป็นมาร สอนว่าการมุ่งจะเอาแพ้เอาชนะกันให้ได้นั้น ไม่ก่อประโยชน์แก่ผู้ใด การยอมแพ้ทำให้เรื่องสงบ การไม่ยอมแพ้ทำให้เรื่องไม่สงบ

รักษาวงศ์ให้มั่น รักสันให้ต่อ สอนว่ารักจะอยู่กันนานให้ตัดความคิดอาฆาตพยาบาท แต่ถ้าคิดอาฆาตพยาบาทกันต่อไป ก็จะทำให้ความรักไม่ยืนยาว

รักวัวให้ผูก รักลูกให้ตี สอนว่าเพื่อให้ลูกเป็นคนดีต้องเฆี่ยนตีสั่งสอนให้หลายจำบ้าง

อย่าไว้ใจทาง อย่าวางใจคน สอนมิให้เชื่อใครง่าย ๆ